

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА
ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**И.АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

Д 13.15.522 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК 371:371.030:371.381**

ШАМБЕТАЛИЕВ КАНАТБЕК ЫБЫКЕЕВИЧ

**ЖОЖдун СТУДЕНТТЕРИНИН ЧЫГАРМАЧЫЛ ТААНЫП-
БИЛҮҮ АКТИВДУУЛУГУН ДИСЦИПЛИНАЛАР АРАЛЫК
БАЙЛАНЫШТА ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган

АВТОРЕФЕРАТ

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы

Бишкек – 2017

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Калдыбаева Айчүрөк Токтополовна

Официалдуу оппоненттер: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Наркозиев Аманбек Карашевич;
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент
Сулайманова Рахат Токтогуловна

Жетектөөчү мекеме: Ыссык Көл мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасы (722360, Каракол шаары, Ж. Абдрахманов көч., 103).

Диссертация 2017-жылдын “___” _____ саат _____дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча Д 13.15.522 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот.

Дареги: 720026, Бишкек шаары, И. Раззаков көчөсү, 51.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин илимий китепканасынан таанышууга болот. Дареги: 720026, Бишкек шаары, И. Раззаков көчөсү, 51.

Автореферат 2017-жылдын ___ таркатылды

Диссертациялык кеңештинокумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин кандидаты, профессор

Джанузаков К.Ч.

КИРИШҮҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Өндүрүштүн, илимдин жана маданияттын өнүгүшүндө дайыма келип чыгуучу проблемаларды чечүүгө чыгармачыл мамиле жасоого жөндөмдүү адистерди калыптандыруу бүгүнкү күндөгү ЖОЖдун негизги милдети болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын билим берүү министрлиги тарбынан 2015-жылы бекитилген №1179/1 Педагогикалык билим берүү багытындагы жогорку кесиптикмамлекеттик билим берүү стандартында негизги багыт бакалавр адистигиндеги студенттердин компетенттүүлүгүн калыптандырууга багытталган №550300 филологиялык билим берүү багытында студенттердин инструменталдык, социалдык, инсандык жана жалпы маданий, кесиптик компетенттүүлүктөрүн чыгармачылык таанып-билүүчүлүгүн калыптандырууда түздөн-түз универсалдык таасир тийгизери белгиленген.

Буга байланыштуу илимдин азыркы өнүгүшүнүн маанилүү процесстериалардын интеграциясы менен байланыштуу мазмун, методдордун өзгөрүүсүн камтыган дисциплиналар аралык байланыштарга кызыгуу кокустук эмес. Булардын бардыгы тектеш илимдердеги билим ар кандай көрүнүштөрдү, белгилерди жана мыйзам ченемдүүлүктөрдү практикалык колдонууда чоң мүмкүнчүлүктөрдү берерин күбөлөйт. Жогоруда айтылган дисциплиналар аралык байланыштардын каражаттары менен ЖОЖдун студенттеринин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүү процессин изилдөөнүн өзү иштин актуалдуулугун шарттайт.

Студенттердин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн жолдорунун ичинде дисциплиналар аралык байланыштарды билим берүү процессинде колдонуу өзгөчө орунга ээ. Илимий дүйнө таанымдын негиздерин калыптандыруудадисциплиналар аралык байланыштардын мааниси Б.Г. Ананьевдин, М.Н. Скаткиндин, Ш.И. Ганелиндин ж.б. эмгектеринде ачылат. XX кылымдын 80-90-жылдарында дисциплиналар аралык байланыштардын проблемасын изилдөөнүн башкы багыты алардын билим берүүчүлүк функцияларын изилдөө болуп саналды. Дисциплиналар аралык байланыштардын проблемасына мамилелер жана аларды педагогикалык баалоо.

Д.М. Кирюшкиндин, Г.Ф. Федоретин, Н.П. Федорованын ж.б. эмгектеринде каралган. Дисциплиналар аралык байланыштардын тарбия берүүчүлүк жана билим берүүчүлүк функцияларынын өз ара аракетин В.Н. Максимова менен Н.Д. Никандровдун эмгектеринде чагылдырылган.

Кыргыз Республикасында түрдүү дисциплиналарды окутууда окуучулардын таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүктөрүн активдештирүү проблемалары окумуштуулар тарабынан изилденген мисалы, математиканы окутууда окуучулардын ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү

И.Б. Бекбоев, окутуунун жалпы методдору А. Алимбеков, ошол эле дисциплинаны окутууга ырааттуу мамиле кылуу аркылуу окуучулардын таанып-билүү кызыгууларын активдештирүү (Л.П. Кибардина), башталгыч класстарда окуучулардын окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүн калыптандыруу (Н.И. Ибраева), окуучулардын табигый-илимий түшүнүктөрүн калыптандыруунун дидактикалык проблемаларын (Э.М. Мамбетакунов),

мектеп окуучуларынын таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүүгө болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу (А.С. Раимкулова) ж.б. маселелер боюнча изилдөөлөр жүргүзүлгөн жана кызыктуу натыйжалар алынган. Бул боюнча профессор Н.А. Асипованын "Билим берүүнүн философиясы" деген эмгегиндеги «Көпчүлүктүн ою окшош болсо – бул чындык», – деген оюна таяндык. [Асипова, Н.А. Билим философиясы жана тарыхы / Окуу китеби. – Бишкек: КТМУ, 2010. – 233-б.].

Студенттердин чыгармачылык таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү маселесине арналган илимий булактарды талдоо төмөнкүдөй **карама-каршылыктардын** бар экендигин көрсөттү:

– атаандаштыкка жөндөмдүү адистин кесиптик ишмердүүлүгүндөгү чыгармачылык активдүүлүгүнө карата коомдук талап жана ЖОЖдун студенттеринин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн ийгиликтүү иштелбегендиги;

– окутуу процессиндеги ЖОЖдун студенттеринин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүгө болгон муктаждыгы аныкталып, бирок педагогикалык шарттарынын иштелип чыкпагандыгы;

– студенттердин чыгармачылык таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнү уюштурууда илимий негизделген моделинин зарылчылыгы жана бул проблема боюнча жеткиликтүү иштин аздыгы.

Изилдөөнүн максаты: ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо жана эксперименталдык апробациялоо.

Изилдөөнүн объекти: ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: ЖОЖдогу студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү процессинин теориялык негиздерин анализдөө.

2. Окутуу процессинде ЖОЖдогу студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүдө дисциплиналар аралык байланыштын педагогикалык шарттарын аныктоо.

3. Болочоктогу мугалимдердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн теориялык моделин иштеп чыгуу.

4. Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү боюнча эксперименталдык ишти уюштуруу жана анын жыйынтыктарын талдоо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү төмөндөгүлөрдөн турат:

1. Дисциплиналар аралык байланыштарды ишке ашырууда ЖОЖдогу студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары аныкталды.

2. “Англис тили жана информатика дисциплинасы аркылуу студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн өнүктүрүү” интеграцияланган тандоо курсу иштелип чыкты.

3. Студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн дисциплиналар аралык байланышта теориялык модели түзүлүп, ЖОЖдун билим берүү процессине киргизилди.

4. Чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүктү дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү модели; анын баалуулук-максаттык, мазмундук-процессуалдык, функционалдык, диагностикалык жана натыйжалык компоненттерине мүнөздөмө берилди жана экспериментте текшерилди.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү жогорку окуу жайларында билим берүү процессин жакшыртууга багытталган натыйжалары, жогорку окуу жайынын реалдуу билим берүү процессине ылайыкталуу менен ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүнүн түзүмдүк компоненттери, көрсөткүчтөрү жана диагностикалык комплекси иштелип чыкканында турат. Окуу мекемелеринин билим берүү процесстерин долбоорлоодо жана уюштурууда, педагогика кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу системасында колдонууга болот.

Коргоого төмөндөгүдөй жоболор алынып чыгат:

1. Дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүк – бул келечектеги кесиптик ишмердүүлүккө жаңы натыйжаларды бере турган инсандык мамилени иштеп чыгуу аркылуу мурда өздөштүрүлгөн билимдерди же ишмердүүлүктүн ыкмаларын актуалдаштырууга туруктуу оң мамилени жана таанып-билүүчүлүк мотивди, курчап турган айлана-чөйрөнү чыгармачыл өздөштүрүүгө карата студенттердин ишмердүүлүгүнүн мүнөздөмөсү.

2. ЖОЖдогу студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары төмөнкүлөр: студентти окуу ишмердүүлүгүнүн субъекти катары кароо жана окутуу процессин уюштурууда анын мотивациясын, субъекттик тажрыйбасын жана рефлексияны максималдуу эске алуу; студенттердин чыгармачыл ойломдук, практикалык ишмердүүлүгүн активдештирүүнүн жана инсандык тажрыйбасын актуалдаштырууга көмөктөшүүчү окутуунун интерактивдүү методдорунун басымдуулугун камсыздоо; педагогикалык колдоону уюштуруу максатында англис тили жана информатика дисциплинасы аркылуу студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн өнүктүрүү максатында иштелип чыккан интеграцияланган тандоо курсу; студенттердин өз алдынча чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта педагогикалык жактан стимулдоо аркылуу ишке ашырылган окутуунун мотивациялык, багытталуучулук, мазмундук, эрктик, баалоочулук компоненттери.

3. Дисциплиналар аралык байланыштарды ишке ашыруу аркылуу ЖОЖдогу студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүчү теориялык модели: баалуулук-максаттык, мазмундук-

процессуалдык, функционалдык, диагностикалык жана натыйжалык компоненттери.

4. Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү боюнча эксперименталдык ишти уюштуруу жана анын жыйынтыктарын талдоо эксперименталдык иштин ар бир этабында реалдуу билим берүү процессинде алынган маалыматтарды, иштелип чыккан педагогикалык шарттарды жана теориялык моделин колдонуу боюнча өткөрүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары эксперименталдык топтун студенттеринин деңгээли белгилүү даражада жогорулагандыгынын тенденциясын чагылдырат, бул болсо иштелип чыккан моделдин натыйжалуулугун тастыктайт жана изилдөө ийгиликтүү өткөндүгү жөнүндө маалымат берет.

Изденүүчүнүн илимге кошкон жеке салымы. Дисциплиналар аралык байланыштарды ишке ашырууда ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары аныкталып, теориялык модели иштелип чыкты. Сунуш кылынган теориялык, практикалык маселелер тажрыйбада сынактан өткөрүлдү жана майнаптуулугу тастыкталды.

Изилдөөнүн этаптары жана эксперименталдык-тажрыйбалык базасы. Изилдөө 2012-жылдан 2016-жылга чейин И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин бир нече факультеттеринде этап боюнча жүргүзүлдү. Эксперименталдык ишке филология адистигинде билим алып жаткан 2-курстун 321 студенти катышты.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо: изилдөөнүн негизги жоболору жана натыйжалары эл аралык илимий-практикалык конференцияларда, жаш окумуштуулар менен аспиранттардын илимий-практикалык конференцияларында талкууланды жана жактырылды, изилдөөчүнүн 13 илимий макаласында чагылдырылды.

Изилдөөнүн түзүлүшү: диссертация киришүүдөн, үч главадан, корутундудан, адабияттардын тизмесинен турат.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Биринчи глава “Жогорку окуу жайынын студенттеринин чыгармачылык активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн теориялык маселелери” деп аталып студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн маңызы жана негизги бөлүктөрү, чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн дисциплиналар аралык байланышта өнүгүү процесстеринин теориялык-методологиялык негиздери каралып чыкты.

«Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгү» түшүнүгүнүн курамдык түзүмү жана анын өнүгүүсү бул ишмердүүлүктү түшүндүрөт. Бул изилдөөнүн милдеттерине жараша биз студенттердин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн психологиялык-педагогикалык проблемалары боюнча эмгектерди талдадык. Психологиялык жана педагогикалык илимдерде студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта калыптандыруу жана өнүктүрүү боюнча маанилүү теориялык жана практикалык материалдар топтолгон.

Эгер студенттердин чыгармачыл танып-билүү активдүүлүгүнүн дисциплиналар аралык байланыштагы натыйжалуулугу жөнүндө сөз кыла турган болсок, анда анын өнүгүүсүнүн негизги шарты болуп окутуунун мазмуну жана методдорунун өз-ара байланышы эсептелет. Биздин оюбузча, ал төмөнкү багыттарда ишке ашырылса:

– бардык окуу дисциплиналардын мазмунун өз-ара байланышта терең жана ар тараптуу ачуу аркылуу окуу маалыматтарын чыгармачыл жана системалуу өздөштүрүүгө көмөктөшөт;

– сабакта жана өз алдынча иштөөдө башка окуу дисциплиналардан жаңы билимдерди өздөштүрүү процессинде студенттердин дисциплиналар аралык байланышта таанып-билүү активдүүлүгү өнүгөт;

– башка окуу дисциплиналардагы билимдерди жаңы билимди өздөштүрүү жана практикалык ишмердүүлүктө оперативдүү колдонуу, логикалуулук, ийкемдүүлүк, сыңдоо сыяктуу акыл-эс касиеттерин ийгиликтүү өркүндөтүү, ошондой эле салыштыруу, талдоо, жалпылоо, далилдөө, жокко чыгаруу көндүмдөрүн өнүктүрүүнү шарттайт.

Бүгүнкү күндүн шартында педагогикалык адистиктин студенттеринин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн педагогикалык стимулдаштыруунун натыйжалуулугу төмөнкү психологиялык-педагогикалык талаптардын жыйындысы менен камсыздалат:

– студенттердин окуу ишмердүүлүгүн уюштурууну чыгармачыл мүнөздөгү формалар менен камсыздоо;

– дисциплинаны кабыл алууну жеңилдеткен окуу каражаттарынын болушу;

– лекциялык материалдын рационалдуу берилиши;

– чыгармачыл багыттагы кесиптик чөйрөнү түзүү;

– чыгармачыл багыттагы студенттердин өз алдынча иштерин дифференциялаштыруу;

– чыгармачыл таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн биринчи өз алдынча «кадамын» стимулдаштыруу;

– окуу процессинин ыңгайлуу психологиялык климатын түзүү.

«Таанып-билүү», «таанып-билүү ишмердүүлүгү», «инсандын активдүүлүгү» категорияларын салыштырмалуу психологиялык-педагогикалык жактан талдоо, ошондой эле анын негизинде инсандын чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн аныктоого ар кандай мамилелерди изилдөө бизге бул түшүнүктүн маңызын жана негизги түзүүчүлөрүн тактоого мүмкүндүк берди. Мында комплекстүү түрдө интеллектуалдык, эмоционалдык жана рухий-эрктик сапаттар камтылат. Алар негизинен субъекттин максаттуу ишмердүүлүгүнө таянган таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүк процессинде калыптанат. Бул бизге педагогикалык адистиктин студенттеринин «чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгү» түшүнүгүнүн жумушчу аныктамасын берүүгө мүмкүндүк берди: *«Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгү – бул анын болочок кесиптик ишмердүүлүгүндөгү мурда өздөштүрүлгөн билим аркылуу айлана-чөйрөнү чыгармачыл өздөштүрүүгө карата болгонокуу ишмердүүлүгүнүн мүнөздөмөсү, таанып-билүү мотиви жана туруктуу туура мамилеси».*

Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү процесси катары система жаратуучу когнитивдик жана инсандык компоненттер биздин изилдөөнүн предмети болуп эсептелет. Инсанга багытталган мамиленин түзүмүндө өзгөчө орунду анын функциялары ээлейт, негизгилери (өнүктүрүүчү, билим берүүчү, тарбиялык) катары, атайын функциялар баалоонун негизги критерийлери аныкталды. Алар: муктаждык-мотивациялык, баалуулук-дүйнөтаанымдык; функционалдык-ишмердүүлүк; баалуулук-натыйжалуулук.

«Чыгармачылык», «таанып-билүү», «активдүүлүк» “дисциплиналар аралык байланыш” түшүнүктөрүнүн маңызын талдоонун негизинде, бул изилдөөнүн базалык түшүнүгүнүн «студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгү» аныкталды, аны биз өзү үчүн жаңы натыйжа менен болочок кесиптик ишмердүүлүккө инсандык мамилени иштеп чыгуу максатында ишмердүүлүктүн ыкмаларын жана мурда өздөштүрүлгөн билимди актуалдаштырууда таанып-билүү мотивациясы катары айлана-чөйрөнү чыгармачыл өздөштүрүүгө багыттоо деңгээлиндеги студенттин окуу ишмердүүлүгү катары түшүнөбүз.

Дисциплиналар аралык байланыштар шартында таанып-билүү ишмердүүлүгүн ийгиликтүү уюштуруу төмөнкү жоболорду сактаганда ишке ашат:

– ортосунда байланыштар бар дисциплиналар боюнча сабактарда таанып-билүү ишмердигин уюштуруунун мазмунун, методдорунун жана формаларынын негизги багыттарын аныктоо үчүн системалуу ишти пландоо;

– атайын курстун сабактарында, тектеш курстарда же ар түрдүү дисциплиналардын окуу темаларында методикалык мамилелерди конкреттештирүү, көйгөйдү чечүү этаптары боюнча дисциплиналар аралык таанып-билүү милдеттерин аныктоо;

– ар түрдүү курстардын окутуучуларынын өз-ара текшерүү жолу менен дисциплиналар аралык байланыштын негизинде оңдоону, түзөтүүлөрдү киргизүү.

“Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү процессин педагогикалык камсыздоо” деп аталган экинчи главада окутуу процессинде чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнү дисциплиналар аралык байланыштар аркылуу ишке ашыруу каралып, ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары ачыкталат.

Окуу процессинде дисциплиналар аралык байланышты ишке ашыруу төмөнкү аспектилерде чоң мааниге ээ:

1. Дисциплиналар аралык байланышты ишке ашыруу бул дисциплинанын ар түрдүү бөлүктөрүн жана ар түрдүү дисциплиналарда жалпы объектилерге тиешелүү темаларды үйрөнүүнүн ишенимдүү жолун болжолдойт; макулдашылган жана карама-каршылыкты жана кайталоону четке каккан жалпы объектилер жөнүндөгү түшүнүктөрдү жана элестөөлөрдү калыптандыруу; дисциплиналардын өз-ара бири-бирине натыйжалуу тийгизген таасири, бул

дисциплинанын кийинки бөлүмдөрүндө жана башка дисциплиналарда мурда өздөштүрүлгөн билим, билгичтик, көндүмдөрдү максималдуу колдонуу.

2. Дисциплиналар аралык байланыштар бар окуу дисциплинасын маселе чечүүнүн инструменти катары башка дисциплинада колдонууга, заманбап дисциплиналык түзүмдө өз-ара байланыштарды камтууга, башка бөлүктөрүн ар тараптуу жана тереңирээк ачууга мүмкүндүк берет, бул болсо, ЖОЖдо окутулуучу окуу дисциплиналарынын өз-ара бекемделишине алып келет.

3. Дисциплиналар аралык байланыштар негизги түшүнүктөрдүн такталышына, тектеш дисциплиналардын пайдасыз кайталануусунан арылууга көмөктөшөт, билимдердин курсун логикалык түзүмгө, жыйынтыктуулукка жана биримдикке алып келет.

4. Ар кандай дисциплиналар боюнча окуу китептериндеги жана колдонмолордогу эрежелер, аныктамалардын толук шайкештигин таанууга көмөктөшөт.

5. Дисциплиналар аралык байланыштар студенттердин окууга болгон таанып-билүү кызыгуусун жогорулатат, илимий түшүнүктөрдү талдоого үйрөтөт.

6. Дисциплиналар аралык байланыштарды колдонуу процессинде алынган билимдерди конкреттештирүү жана жалпылоо, студенттерге бул билимдерди жаңы прикладдык кырдаалдарга которууга, аларды практикада колдонууга мүмкүндүк берет.

7. Дисциплиналар аралык байланыштар студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүүсүнө гана таасир этпестен, ошондй эле алардын дүйнө таанымынын калыптанышына дагы таасир этет, алардын дүйнөнүн материалдык биримдүүлүгүн аңдоого, кубулуштардын өз-ара байланышын жана шартталышын да түшүнүүгө жардам берет.

Дисциплиналар аралык байланыштардын педагогикалык функциясынын көптүрдүүлүгү алардын реалдуу окуу процессинде колдонулушунун көп кырдуулугу менен түшүндүрүлөт.

Буга байланыштуу дисциплиналар аралык байланыштар төмөнкү деңгээлдерде ишке ашырылат:

– ар түрдүү циклдерге таандык болгон дисциплиналардын деңгээлинде (жалпы дисциплиналык жана цикл аралык байланыштар, мисалы, филология менен философиянын ортосунда, педагогика жана психологиянын ортосунда ж.б.);

– дисциплиналардын бир топко таандык же дисциплиналардын ар түрдүү топторго таандык болушу (мисалы, цикл ичиндеги чет тилименен информатиканын, ыктымалдык теориясы менен математикалык статистиканын ортосундагы байланыштар математика курсунда ж.у.с.;

– дисциплина ичинде (окуу дисциплинасынын белгилүү бир темалар арасында, мисалы, маркетингдин уюштуруу теориясы, уюштуруу жүрүм-туруму).

Жогоруда айтылгандарга таянып, биз төмөнкү жумушчу аныктаманы кабыл алдык: «Дисциплиналар аралык байланыш – бул студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнү эске алуу менен проблеманы чечүүнүн жаңы ыкмасын өз алдынча табуу максатында

кубулуштар жана өз-ара байланыштарынын маңызына сүңгүп кирүү, алардын инсандык-мазмундук таанып-билүү ишмердүүлүгү аркылуу көндүмдөрү, билгичтиктери жана ой-жүгүртүү операцияларынын калыптануусу”.

Биз ЖОЖдун билим берүү процессинде дисциплиналар аралык байланыштарды сөзсүз түрдө колдонууну болжолдогон сабактар системасындагы атайын уюштурулган студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүтөмөнкүдөй маселелерди чечүүгө көмөктөшөт деп эсептейбиз:

– студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн бир катар дисциплиналар үчүн бирдей болгон окуу иштеринин жалпыланган татаал билгичтик жана ыкмаларына үйрөтүүнү болжолдогон дисциплиналар аралык байланышты сабаттуу уюштурууну камсыздоо;

– студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүүнүн каражаттарын комплекстүү колдонуу, окуу иштеринин усулдары жана формалары, ортосунда байланыш түзүлгөн дисциплиналар үчүн типтүү көрсөтмө куралдарды даярдоо;

– ар түрдүү окуу курстарынан билимдерди алуунун негизинде проблемалык кырдаалдарды түзүүчү методикалык ыкмаларды колдонуу;

– дисциплиналар аралыккөйгөйлүү тапшырмаларды иштөөгө зарыл болгон ойломдук операцияларды жана практикалык билгичтиктерди (материалды талдоо, салыштыруу, жалпылоо, бүтүмдү жөнгө салуу ж.б.у.с.) өнүктүрүү;

– студенттердин өз-алдынча ишине, окуусуна жана өндүрүштүк практикасына дисциплиналар аралыккөйгөйлүү суроо-тапшырмалардын системасын киргизүү, курстук жана дипломдук иштерди долбоорлоо ж.б. Мунун ичинде, практика көрсөткөндөй, дисциплиналар аралык байланыштын шартында таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруу төмөнкү жоболорду сактаганда ишке ашат:

– байланыш жүргүзүлүп жаткан дисциплиналар боюнча сабактарда таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруунун усулдары, формалары жана мазмундагы негизги багыттарды аныктоо үчүн системалык ишти пландоо;

– көйгөйдү чечүү этаптары боюнча дисциплиналар аралык таанып-билүү маселелерин аныктоо менен ар түрдүү дисциплиналарда, тектеш курстарда же бүтүндөй бир окуу темаларында, курстун өзүнчө бир сабактарында методикалык мамилелерди конкреттештирүү;

– ар түрдүү курстун окутуучуларынын өз-ара көзөмөлү аркылуу кайтарым байланыштын негизинде өзгөртүүлөрдү киргизүү иштелип чыккан методдорду практикалык иште колдонууда жүзөгө ашат.

Азыркы этапта ЖОЖдун окутуучулары окутуу процессинде компьютердик маалыматтык технологияларды окуу процессинде колдонууга багытталуусу керек, анткени бул продуктивдүү изилдөөгө, билимди табууга, өткөрүп берүүгө жана көрсөтүүгө жардам берет. Бүгүн муну төмөнкүдөй тартипте ишке ашырууга болот:

– лекция окуу боюнча методикалык материалдарды маалыматтык технологияларды колдонуу менен түзүү жана аларды курстук жана бүтүрүүчү квалификациялык иштерди жазууда пайдалануу;

- мультимедиялык системаларды пайдалануу, демонстрациялык материалдарды даярдоо;
- окуу процессинде маалыматтык технологияларды пайдалануу;
- электрондук почтаны маалымат алмашуу үчүн колдонуу, тармак ичинде, ошондой эле тышкы абоненттер менен баарлашуу үчүн, өнөктөштүк мамилелерди өнүктүрүү башка ЖОЖдордун студенттери менен маалымат алмашуу үчүн маанилүү;
- телеконференцияларга катышуу, ал жерде илимий жана кесиптик мүнөздөгү көйгөйлөрдү талкулоо;
- Internet тармагынын ачык файлдык серверлерине эркин таратылуучу программалык каражаттарды алуу үчүн кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу;
- тандалган тематика боюнча электрондук мезгилдик басылмаларды чыгаруу;
- Internet тармагында телеконференцияларга «on-line» режиминде IRC системасы аркылуу катышуу;
- өз алдынча жана контролдук тестирлөө жүргүзүү.

Бул дагы бир жолу студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн демилгелөөнү шарттайт, анын маңызы дисциплиналар аралык байланышка айлануу менен шартталган аң-сезим түзүмүнүн ишмердүүлүгү, анда окутуунун инсанга багытталган ички мазмуну жана интеллектуалдык активдүүлүккө таянган студенттердин субъекттик позициясын бекемдейт.

Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланыштарды сабаттуу колдонууда алардын жетишкендиктеринин даражасы боюнча төмөнкү деңгээлдерге бөлүүгө болот: тартиптик-аксиологиялык деңгээл, эмоционалдык-когнитивдик деңгээл, руханий-этикалык деңгээл (деңгээлдердин изилдениши дисс. кеңири чагылдырылды).

Изилдөөнүн логикасы биздин алдыбызга студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүүсүнүн шартын негиздөө зарылдыгын койду. Педагогикалык шарттар биздин изилдөөдө – бул ЖОЖдо окуу-тарбия процессинин бардык компоненттеринин натыйжалуу иштеши үчүн керектүү болгон объективдүү жана субъективдүү факторлордун болушу.

Окутуунун принциптери мыйзамченемдүүлүктөргө салыштырмалуу туунду түшүнүк болуп эсептелет, анткени анын ар бир сабак окуучуларга сөзсүз пайдалуу, аларга билим, билгичтик, көндүмдөрдү калыптандырып, активдүү инсандыкка тарбиялап, өстүрүп өнүктүрүүчү болууга тийиш. Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүдө биз төмөнкү принциптерге таяндык: окутуунун илимий, жеткиликтүүлүк, турмуш, коомдук кубулуш менен байланыштуулук, системалуулук жана удаалаштык, окуучулардын окууга ынтызар болуусун стимулдаштыруу, окутуунун сезимталдуулук, окутуудагы билимдердин бекемдик, сабакты окутуунун фронталдык (жалпы класстык), группалык жана жекече формаларын оптималдуу айкалыштырып пайдалануу, көрсөтмөлүүлүк.

Студенттердин биргелешкен таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн ийгилигине окутуунун ар түрдүү топтук методдору көмөктөшөт. Алар төмөнкүлөр: оюн методдору, анын ичинде ишкердик оюндар, алардын мүмкүнчүлүктөрү компьютердик техниканы колдонууда маанилүү деңгээлде өсөт; дискуссиялык

методдор, алар студенттердин мотивациясын жана алардын таанып-билүү процессине кирүүсүн жогорулатат, ойломду стимулдаштырат, пикирлердин өз алдынчалыгын өнүктүрөт жана калыптандырат, ошондой эле өзүнүн оюн жактаганга жана башкалардын оюн талдаганга үйрөтөт; «кичи» топтордун методикасы; тренинг сейрек колдонулат, бирок алар баарлашууну талап кылган адистерди даярдоодо өзгөчө маанилүү жана жалпы педагогикалык мааниге ээ.

Изилдөөнүн жүрүшүндө биз студенттердин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн төмөнкү педагогикалык шарттарды аныктадык: студентти окуу ишмердүүлүгүнүн субъекти катары кароо жана окутуу процессин уюштурууда анын мотивациясын, субъекттик тажрыйбасын жана рефлексияны максималдуу эске алуу; студенттердин чыгармачыл ойломдук, практикалык ишмердүүлүгүн активдештирүүнүн жана инсандык тажрыйбасын актуалдаштырууга көмөктөшүүчү окутуунун интерактивдүү методдорунун басымдуулугун камсыздоо; педагогикалык колдоону уюштуруу максатында англис тили жана информатика дисциплинасы аркылуу студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн өнүктүрүү интеграцияланган тандоо курсу иштеп чыгуу; студенттердин өз алдынча чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн педагогикалык жактан стимулдоо аркылуу окутуунун мотивациялык, багытталуучулук, мазмундук, эрктик, баалоочулук компоненттерин ишке ашыруу.

“Англис тили жана информатика дисциплинасы аркылуу студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн өнүктүрүү” интеграцияланган тандоо курсун иштеп чыктык. Бул курстун максаты: ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн англис тили жана информатика дисциплиналары аралык байланышта өнүктүрүү болуп эсептелинет.

Курс 16 окуу жумасында 1 сааттан 1 семестрде окутулуп, 16 саатка эсептелинип, 2 курс үчүн багытталган.

Сабакты өтүү учурунда окутуунун стратегияларын, жазуунун, котормонун, сүйлөөнүн, аудирлөөнүн формаларын өнүктүрүү жана жакшыртууну сунуштадык. Бирдиктүү сабактар окуучулардын активдүүлүгүн жана курстун өндүрүмдүүлүгүн камсыздоо максатында ролдук оюндар, окутуунун коммуникативдик ыкмаларын колдонуу менен мини-долбоорлор, долбоорлор форматында өткөрүлдү. Сабактарда иштин төмөндөгүдөй формалары пайдаланылды: кептик, маалыматтык, социомаданияттык мүнөздөгү проблемалык маселелерди чечүү (Тандоо курсунун мазмуну дисс. тиркемесинде берилди).

“Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү боюнча тажрыйбалык-эксперименталдык иштин натыйжалары” аттуу үчүнчү главада дисциплиналар аралык байланыш аркылуу студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүүсүнүн теориялык модели түзүлүп, ал эксперименталдык иш аркылуу текшерилди.

Биздин болочок мугалимдердин чыгармачыл таанып-билүүсүнүн өнүгүүсүндөгү теориялык модели атайын функциялар менен шартталган.

Биз моделди белгилүү бир алкак катары карайбыз, анда педагогикалык аракеттердин билим берүү, окутуу жана өнүктүрүүаспекти камтылган. Педагогикалык модель бир катар компоненттерден турат, алар педагогикалык аракетти уюштуруунун логикасын жана иреттүүлүгүн мүнөздөйт.

Студенттер өзүлөрүнүн сабактагы субъекттик позициясына өзүлөрүнүн макул же макул эместигин билдирүүсү керек, сунушталган жүрүм-турумдук аракеттералардын өздүк мүнөздөмөлөрүнө канчалык дал келет (же дал келбейт). Анкета 30 суроодон турат, алардын 15 – жалган шкаласы боюнча суроолор. Жалган шкаласы анкетага төмөнкү себептен киргизилген, анткени студенттер суроого жооп берип жатып, өзүлөрүнүн жаш курактык өзгөчөлүктөрүнүн негизинде социалдык каалоого бурулуп кетүүсү толук мүмкүн, анда алар коомдо колго алына турган жоопторду тандашат, анткени суроонун натыйжасында жагымдуу болуп көрүнгүсү келет. Жогорку көрсөткүчтөгү анкеталар жалган шкала боюнча жалпы массадан алынып салынган (жалпы саны – 8) жана тайпа боюнча жалпы жыйынтыктарды эсептөөдө эске алынган эмес. Анкетаны жыйынтыктоодо ачык менен дал келген учурда 1 балл берилген. Диагностиканын жыйынтыктары жана студенттердин субъекттүүлүгү үч негизги маанидеги интервал боюнча анкеталарды иштеп чыгууда дифференцирленген:

– **төмөнкү деңгээл** (0 дөн 11 баллга чейин) – студенттин билим берүү процессиндеги субъекттик позициясы начар чагылдырылган же таптакыр болбойт. Окуу ишмердүүлүгүнүн процессинде студент көбүнчө пассивдүү позицияны ээлейт, активдүүлүктү сейрек көрсөтөт, эпизод-эпизод менен, окутуучунун көрсөтмөлөрүн аткаруучунун ролун болжолдойт жана өзүнүн мамилесин чагылдырбайт.

– **ортоңку деңгээл** (12 ден 16 баллга чейин) – субъекттүүлүк белгилүү даражада студентке таандык инсандык сапат катары каралып, жетиштүү деңгээлде билинет. Студент активдүүлүктү көрсөтүүгө умтулат, бирок сейрек демилгелүү болот: өз алдынча тапшырмаларды аткарууга тандалмалуу катышат. Тигил же бул маселелерде өзүнүн жеке позициясын иштеп чыгууга аракет жасайт, бирок ар дайым эле билим берүү процессин уюштуруунун тигил же бул аспектилерине өзүнүн жеке мамилесин чагылдырууга умтула бербейт.

жогорку деңгээл (17 ден 20 баллга чейин) – билим берүү процессинде студенттин субъекттик позициясы ачык чагылдырылган, жогорку деңгээлде калыптанган болуп эсептелет. Студентке ички активдүүлүк дагы, сырткы активдүүлүк дагы таандык. Ал окуу ишмердүүлүгүн өздөштүрүүдө жогорку деңгээлде өз алдынча иштин ар кандай түрлөрүн аткарууда көбүнчө демилгелүүлүктү көрсөтөт.

Студенттердин ийгиликке жетишүүжө ийгиликсиздиктен качуу мотивациянын калыптангандыгын аныктодо А.А.Реандын «Ийгиликке жетишүүгө мотивация жана ийгиликсиздиктен коркуу» тесттик суроолору колдонулду. Анкета 20 суроону камтыйт, ар бир ачык менен дал келген учурларда 1 балл кошулат. Топтолгон баллдардын жалпы санын эсептегенден кийин аныктоого мүмкүн, студентте канчалык деңгээлде ийгиликке жана ийгиликсиздикке мотивациялык полюстар калыптанган. Баалоо критерийлери төмөнкүлөр: 1 ден 7 баллга чейин ийгиликсиздикке болгон мотивация диагностикаланат (ийгиликсиздиктен коркуу), 8 ден 13 баллга чейин,

мотивациялык полюс ачык билинбейт, 14 дөн 20 баллга чейинки мотивациялык полюс ийгиликке ачык багытталган. Ушундай өзүн-өзү актуалдаштыруу сыяктуу өзүнүн татаалдыгы жана көп аспектүүлүгү менен мүнөздөлгөн инсандык мүнөздөмөнү үйрөнүү абдан татаал диагностикалык процедура болуп саналат. Биз ишибизде негизги диагностикалык инструмент катары «Өзүн-өзү актуалдаштырган тестти» колдондук. Ал тест «Инсанга багытталган сабак: конструкциялоо жана диагностика» – деп аталат. Бул методика жөндөмдүүлүктөрдү баалоо негизделип төмөнкү көрсөткүчтөрдү аныктоого мүмкүндүк берет: «Таанып-билүү муктаждыктары», «Креативдүүлүк», «Өзүн-өзү кабылдоо», «Өзүн-өзү сыйлоо». Мында «Таанып-билүү муктаждыктары» шкаласы студенттин айлана-чөйрө, дүйнө жөнүндө билим алууга болгон умтулуусунун даражасын аныктоого мүмкүндүк берет; «Креативдүүлүк» шкаласы – инсандын чыгармачыл багыттуулугунун берилгендиги; «Өзүн-өзү кабылдоо» шкаласы – өзүнүн жетишкендик жана кемчиликтерин баалоодон көз карандысыз, реалдуулукта кандай өзүн кабыл алса, ошол даражада студенттин кабылдоосу; «Өзүн-өзү сыйлоо» шкаласы – студенттин өзүнүн жакшы жактарын баалай билүүсү, аларды өзүндө таанып жана сыйлоо. Өзүн-өзү актуалдаштырууга умтулуу студенттерде калыптангандыгынын жалпы деңгээлин аныктап жатып, биз төмөнкү деңгээлдик интервалдарды колдондук. Кырдаалдык деңгээл (0 дөн 22 баллга чейин) – өзүн-өзү актуалдаштырууга умтулуунун төмөнкү деңгээли өзүн-өзү таануунун жетишсиздиги байкалат, өзүнүн жетишкендик жана умтулууларынын ойлонулбагандыгы, өзүнүн жөндөмдөрүн өнүктүрүүнү, инсандык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө көңүлүнүн жоктугунда. Орточо деңгээл (23 төн 33 баллга чейин). – өзүн-өзү актуалдаштырууга умтулуунун жетиштүү деңгээлде калыптанбагандыгы, орточо деңгээлде көрүнөт. Студент белгилүү бир деңгээлде кээ бир чөйрөдө жетишкендиктерге умтулат, бирок дайыма эле өзү ишенебербейт жана ага жетиштүү күч жумшайт. Жогорку деңгээл (34 төн 57 баллга чейин) – студенттин руханий, адеп-ахлактык, инсандык дараметинин жогорку деңгээлде ишке ашышы. Студент өзүнүн ар түрдүү жөндөмдөрүндө аң-сезимдүү ишмердүүлүккө жана баарлашууга аракеттенүүгө умтулат, өзүнүн инсандык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет, айланадагы дүйнөнү туура кабыл алат, өзүн жана башка адамдарды аңдап сезе билет. Окуу ишмердүүлүгү өзүн-өзү көрсөтүүнүн маанилүү чөйрөсү катары толук бойдон кабыл алынат, анын мүмкүнчүлүктөрү максималдуу колдонулат. Студенттердин окуу-дисциплиналык компетенциясынын деңгээлин биз студенттердин даярдык деңгээлин азыркы реалдуулукка толугу менен жооп берген жана компьютердик технологияларды колдонууга багытталган өлчөөнүн заманбап методикасын колдонуу менен аныктадык. Бул технологиялардын маанилүү артыкчылыктары төмөндөгүдө турат: алар жаңы мүмкүнчүлүктөрдү окутуучуга гана эмес, студентке дагы берет.

Ошентип ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланыштын негизинде өнүктүрүүнүн моделин биз бүтүн билим берүү катары карайбыз, ал бири-бири менен байланышкан жана өз-ара шартталган компоненттерден турат: баалуулук-максаттык компонент прогноздоочу натыйжа катары, процессти уюштурууну шарттайт, студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптанган

критерийлери жана көрсөткүчтөрү; процессуалдык-мазмундук студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптангандыгынын кырдаалдык деңгээлинен кырдаалдык-активдүүлүккө, аткаруучулук жана чыгармачыл деңгээлдерге этап-этабы менен жылууну камсыздайт; диагностикалык инструментарийди билдирүүчү диагностикалык, ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптануу критерийлерин жана деңгээлдерин мүнөздөөчү; функционалдык, ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү процессин жөнгө салуучу элементи катары педагогикалык шарттардын комплексин көрсөткөн таасирин астында чыккан. Ошентип, биз түзгөн модель төмөнкү түргө ээ (1-схема).

ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн теориялык моделинин негизинде эксперименталдык иш 2012-2016-жж. аралыгында И. Арабаев атындагы мамлекеттик университетинин базасында жүргүзүлдү. Калыптандыруучу эксперименттин максаты иштелип чыккан моделдин натыйжалуулугун текшерүү болуп эсептелет жана студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо болуп саналат. Жүргүзүлгөн эксперимент өткөрүү шарты боюнча – аралаш (салттуу, кайчылаш, констатациялык) ал эми максаты жана мазмуну боюнча калыптандыруучу болуп саналат. Жүргүзүлгөн эксперименттин өзү окуу-тарбия процессин бузбастан (табигый эксперимент) сунушталган гипотезаны текшерүү тажрыйбасын белгилейт.

Изилдөөнүн эксперименталдык бөлүгүн жүргүзүүдө төмөнкү уюштуруучулук-педагогикалык милдеттерди чечүү зарыл болду:

– студенттердин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн деңгээлин жогорулатуу динамикасын чагылдыруучу эксперименталдык иштин этаптарыништеп чыгуу;

└ эксперименталдык иштин ар бир этабында анын милдеттерин аныктоочу максаттык багыттарды так чечмелөө; маселе чечүүчү «Англис тили» жана «Информатика» дисциплиналары боюнча сабактардын системасын иштеп чыгуу студенттерди окутуунун процессинде дисциплиналар аралык байланыштарды камсыздоо;

– студенттердин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптанган деңгээлин диагностикалоо үчүн объект болуп кызмат кылган текшерүү ченемдерин аныктоо. Теориялык моделди ишке ашыруу жана болочок адистердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары этап-этабы менен белгилүү бир тартипте ишке ашырылды.

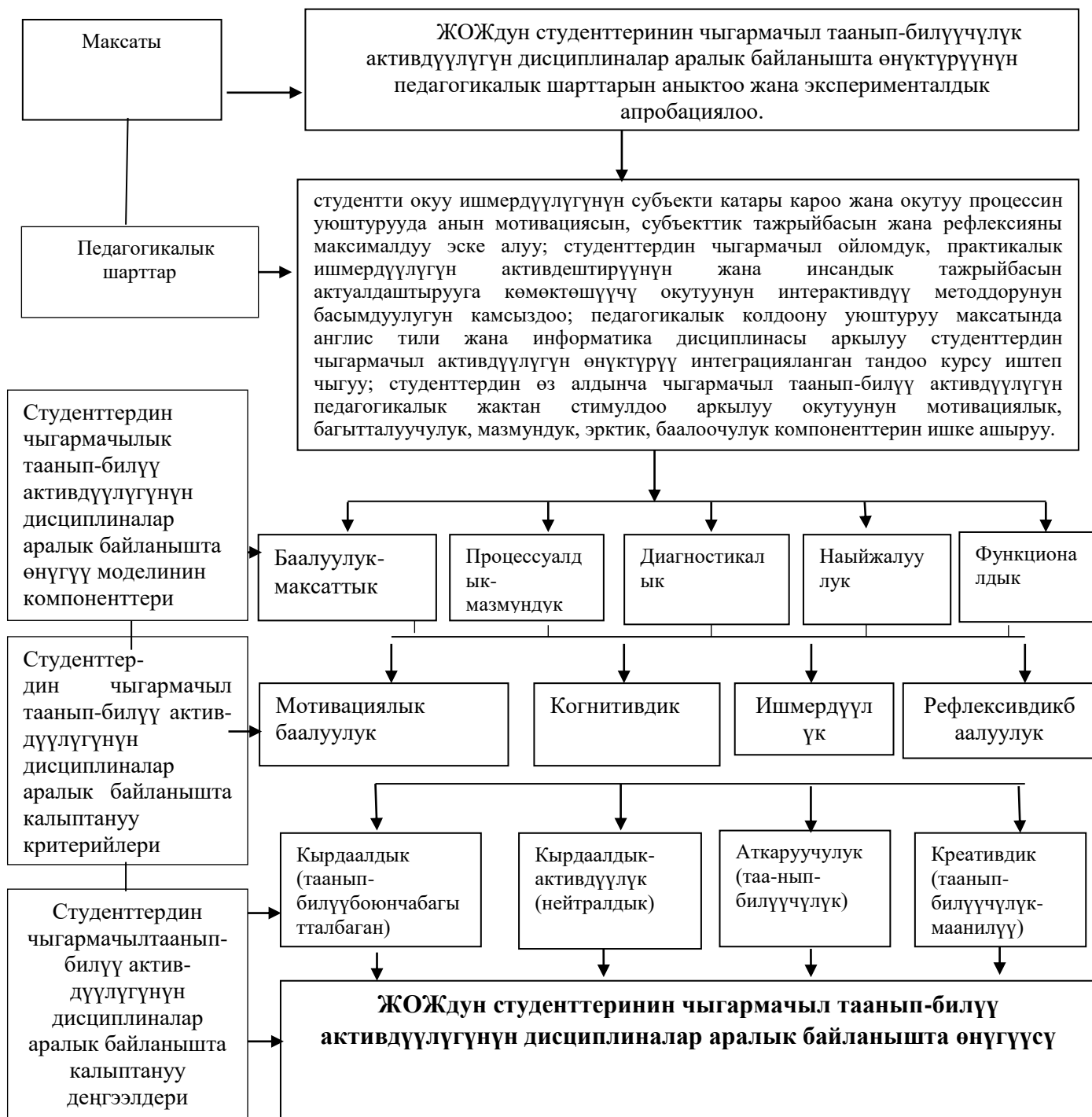

Схема 1. ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн теориялык модели.

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин базасында уюштурулган экспериментке 2-курстун 321 студенти катышкан. Ар бир адистик боюнча биз эки топту катыштырганбыз, алардын бири (160 студент) эксперименталдык топ (ЭТ), экинчиси (161 студент) – контролдук топ (КТ)

болуп бөлүндү. Эксперимент педагогика адистигиндеги болочок педагогдор арасында жүргүзүлгөн. Эксперименттин калыптандыруучу этабында (2015-2016-жж.) инсанга багытталган мамиленин негизинде студенттерди дисциплиналар аралык байланыштар аркылуу окутуунун программасы апробацияланды. Калыптандыруучу эксперимент аяктагандан

кийин аныктоочу этаптын методикасын колдонуу менен контролдук текшерүү жүргүзүлдү (2013-ж.). Эксперименттин контролдук жыйынтыктоочу этабында окуу-дисциплиналык компетенциялардын деңгээли кайрадан аныкталды жана студенттердин таанып-билүү чөйрөсүнүн калыптангандык деңгээли белгилүү болду: ЭТда жогору жана ортодон жогору деңгээлдеги студенттердин саны (42,37%га) жогорулады. Окутуучулар студенттердин окуу ишмердүүлүгүнө карата чыгармачыл мамилени, өз билимин жогорулатуу мотивдеринин басымдуулук кылуусун, окутуу процессине жогорку жана туруктуу кызыгуу менен катышуусун аныкташты.

КТда ошондой эле студенттердин окуу-дисциплиналык компетенцияларын өнүктүрүүнүн динамикасы байкалат, бирок ал анчалык жогору эмес, студенттердин санына жараша көбөйөт, жогорку жана ортодон жогорку деңгээлдер менен мүнөздөлүп 14,02% түздү.

Ошондой эле көңүл бура турган нерсе, ЭТда төмөнкү жана ортодон төмөн деңгээлдеги студенттердин саны азайды (33,33%га), КТда – 10,28% га гана жүрдү. Ошентип, студенттерде окутуунун салттуу методикасынын шартында КТда ортоңку деңгээл басымдуулук кылат. ЭТнун студенттеринин таанып-билүү чыгармачыл деңгээли жогорулайт, бул болсо экспериментке катышуучулардын таанып-билүү чөйрөсүнүн өнүгүүсүндөгү билинерлик секирик жөнүндө белги берет. Контролдук жана эксперименталдык топтогу студенттердин окуу-дисциплиналык компетенциясынын калыптанган деңгээлиндеги айырмачылыктын тууралыгын текшерүү үчүн алынган натыйжалар математикалык формулалар менен текшерилди.

Алар: X^2 – критерийдин жардамы менен жүргүзүлдү. Эки гипотеза чыгарылды: H_0 студенттердин окуу-дисциплиналык компетенциясынын көрсөткүчтөрү бул топтордо бири-биринен айырмаланбайт; H_1 студенттердин окуу-дисциплиналык компетенциясынын көрсөткүчтөрү бул топтордо бири-биринен айырмаланат.

Критикалык мааниси $X^2 d = 4$ жана $= 0,05$ болгондо, 9,488 барабар болду. Бул маани эсептик (эмпирикалык) мааниден аз, ал эксперименттин жыйынтыктоочу этабында 27,84кө барабар. Натыйжада, биз гипотезаны кабыл алабыз, ага ылайык студенттердин окуу-дисциплиналык компетенциясынын деңгээлдеринде экспериментке «чейин» жана эксперименттен «кийин» маанилүү айырмачылыктар бар. Биздин пикирибизде, бул толугу менен окутуу процессин өзгөртүүдөгү эксперименталдык иштин жүрүшүндө биз ишке ашырган натыйжалуулукту күбөлөндүрөт. М. Рокичтин «Баалуулук багыттар» методикасы боюнча тестирилөөнүн натыйжалары эксперименттин жыйынтыктоочу этабында жүргүзүлгөн жана 1-таблицада чагылдырылган.

Таблица 1. –Аныктоочу эксперименттин жүрүшүндө КТ жана ЭТдогу студенттердин баалуулук системаларын изилдөөнүн жыйынтыктары % менен

Артыкчылыктардын иерархиясы	КТ (161) ЭИкечейин / ЭИтенкийин	ЭГ(160) ЭИкечейин / ЭИтенкийин
«Продуктивдүү жашоо» терминалдык баалуулук катары		

«Жетектөөчү болуп эсептелет»	24/48	30/72
«Негизгилердин санына кирет»	114/126	108/180
«Негизги болуп эсептелбейт»	161/126	161/48
«Өзүнө ишенүүчүлүк» терминалдык баалуулук катары		
«Жетектөөчү болуп эсептелет»	36/48	24/90
«Негизгилердин санына кирет»	114/126	120/180
«Негизги болуп эсептелбейт»	150	156/30
«Өзүн-өзү өнүктүрүү» терминалдык баалуулук катары		
«Жетектөөчү болуп эсептелет»	42/48	36/84
«Негизгилердин санына кирет»	102/132	114/174
«Негизги болуп эсептелбейт»	156/120	150/42
«Таанып-билүү» терминалдык баалуулук катары		
«Жетектөөчү болуп эсептелет»	30/42	24/78
«Негизгилердин санына кирет»	144/156	138/186
«Негизги болуп эсептелбейт»	126/102	138/36

Бул блоктогу баалуулуктардын иерархиясын талдоо студенттердин баалуулук багыттарын өзгөртүү динамикасын байкоого мүмкүндүк берди. Эксперименттин жыйынтыктоочу этабындагы изилдөөнүн натыйжалары көрсөттү, терминалдык баалуулуктары белгиленген блоктун ичинен бардык компоненттердин негизгиси болгон КТдагы студенттеринин саны анчалык өзгөргөн жок (24 студенттен 15% ЭИке чейин. – 27 студент КТ (17%) ЭИден кийин). Эксперименталдык топто динамика маанилүү: 21 студент ЭТ (13%) ЭИке чейин жана 25 студент (46%) ЭИден кийин. Инструменталдык баалуулуктардын өңүтүнөн караганда, КТнун студенттеринин саны инструменталдык баалуулуктары белгиленген блоктун ичинен бардык компоненттери негизги болгон КТдагы студенттеринин саны, анчейин деле өзгөргөн жок: 27 студент КТ (17%) ЭИке чейин жана 33 студент (21%) ЭИден кийин. Эксперименталдык топто ЭИден кийин өзгөрүүлөр 28 студент (52%), ал эми каршысында эксперимент жүргүзгөнгө чейин 24 студент (15%) түздү.

А.А. Реан жана В.А. Якунин тарабынан иштелип чыккан студенттердин окуу ишмердүүлүгүнүн мотивдерин диагностикалоонун методикасы боюнча натыйжалар, эксперименталдык иштин жыйынтыктоочу этабында көрсөткөндөй, текшерүүчү топтун студенттери үчүн биринчи орунда «диплом

алуу», «кийинки курстарда окууну ийгиликтүү улантуу», «ийгиликтүү окуу, экзамендерди 4 жана 5ке тапшыруу» деген мотивдер кала берүүдө. Бизди кызыктырган «жогорку квалификациялуу адис болуу», «болочок кесиптик ишмердүүлүктүн ийгиликтүүлүгүн камсыздоо», «интеллектуалдык канааттануу алуу» мотивдери эксперименталдык топто 2, 3 жана 4 орунга көтөрүлдү. Ошентип, эксперименталдык топтогу мотивдердин өзгөрүүсү жөнүндө корутунду чыгарса болот: ички мотивдердин сырткы мотивдердин үстүнөн үстөмдүк кылуусу, ошол эле мезгилде ЭЙке чейин кырдаал тескерисинче болчу. Студенттердин субъекттүүлүгүн «Билим берүү процессиндеги студенттердин субъекттүүлүгү» анкетасынын жардамы менен кайталап изилдөө көрсөткөндөй, эксперименталдык таасирден кийин студенттердин субъекттүүлүгүнүн өнүгүү деңгээлдерин кайра бөлүштүрүү болду, анын үстүнө биздин байкообузда, студенттердин субъекттүүлүгүнүн өнүгүү динамикасы ЭТда маанилүү деңгээлде КТдагы аналогиялык динамиканы алып жүрөт. КТгу студенттердин субъекттүүлүгүнүн өнүгүүсү орточо деңгээлде болот (39,63%), ал эми ЭТун студенттеринин субъекттүүлүгүнүн өнүгүүсүндө жогорку деңгээл (60,37%). (2-таблица) басымдуулук кылат.

Таблица2. – Билим берүү процессиндеги студенттердин субъекттүүлүк натыйжасы (% менен)

Сапаттын калыптануу деңгээлдери	Аныктоочу этап		Контролдук жыйынтыктоочу этап	
	КТ	ЭТ	КТ	ЭТ
Төмөнкү деңгээл	45,99	44,15	38,32	10,81
Ортоңку деңгээл	34,38	37,84	39,38	28,82
Жогорку деңгээл	19,63	18,01	22,30	60,37

ЭТдагы төмөнкү деңгээлдеги субъекттик позициянын калыптануусун 10,81% студенттер көрсөтүштү (каршы 38,32% КТда). Мындай натыйжаны биз натуура деп эсептебейбиз, анткени билим берүү кырдаалында студент ар түрдүү деңгээлде ишмердүүлүктүн жана баарлашуунун субъекти катары калыптангандыгын эске алуу менен (окуу ишмердүүлүгүнүн ыкмаларын, шарттарын өздөштүрүүсүнө жараша) окуучуда базалык инсандык мүнөздөмөнүн деңгээлинде субъекттүүлүк калыптаныш үчүн бир далай убакыт керек. Ошого карабастан, алынган жыйынтыктарга жүргүзгөн талдоо эксперименталдык иштин натыйжалуулугун көрсөттү.

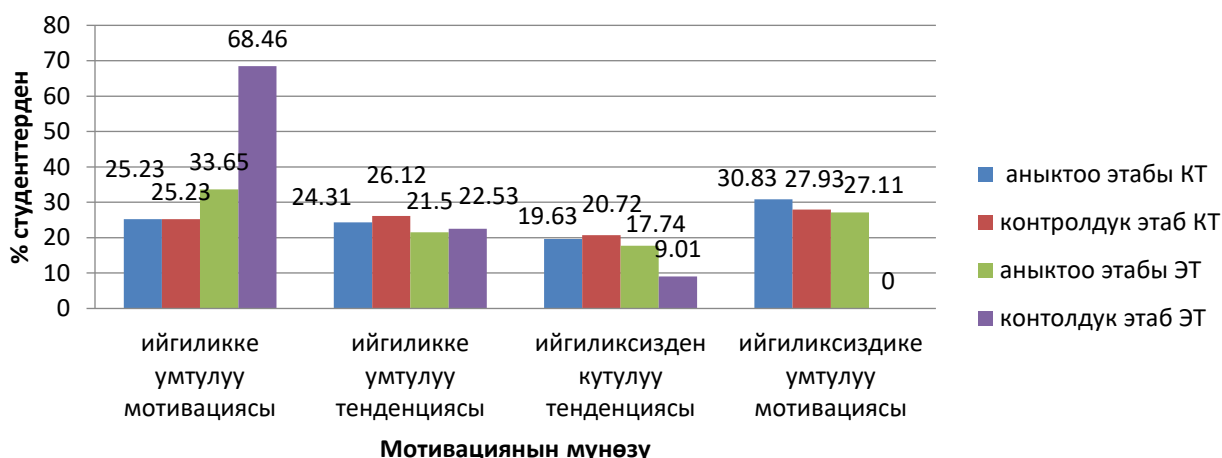
Талкууланып жаткан планда кызыктуу материал кайталануучу диагностиканын натыйжасында А. А. Реандын тест-суроолору боюнча ийгилик мотивациясы жана ийгиликсизденкоркуу мотивациясынан алынган. Диагностиканын натыйжасы 3-таблицага киргизилген, 2-сүрөт.

Таблица3. – Студенттердин ийгилик же ийгиликсиздиктен коркуу мотивациясын үйрөнүүнүн натыйжасы (% менен)

Мотивациянын мүнөзү	Аныктоочу этап	Текшерүүчү этап
---------------------	----------------	-----------------

		КТ	ЭТ	КТ	ЭТ
Ийгиликке мотивация		25,23	25,23	33,65	68,46
Мотивациялык уюл жакшы көрүнбөйт	Ийгиликке умтулуу тенденциясы	24,31	26,12	21,50	22,53
	Ийгиликсизден качуу тенденциясы	19,63	20,72	17,74	9,01
Ийгиликсиздикке мотивация		30,83	27,93	27,11	-

Студенттердин ийгилик же ийгиликсизден коркуу мотивациясын үйрөнүүнүн натыйжасы

Белгиленгендей, ЭТда ийгиликсизден коркуу мотивациясы таптакыр диагностикаланбайт. Сурамжылоого катышкандардын 31,54% мотивациялык уюлу ачык көрүнбөйт, бирок баллдардын жалпы саны алардын 22,53% да 11+13 ары-бери жылышып турат, бул болсо сыноодон өтүп жаткандар ийгилик мотивациясына карай жылышына негиз болот. КТда ийгиликсиздиктен коркуу мотивациясы диагностикаланат 27,11% да, 39,24% сыноодон өтүп жаткандардын мотивациялык уюлу ачык көрүнбөйт, бирок 17,74% студенттерде жолу болбоодон коркуу мотивациясына тенденция диагностикаланат (алардын ар биринин баллдарынын жалпы саны – 8+9).

Ошентип студенттердин мотивациялык багыттуулугун жыйынтыктоочу диагностика көрсөткөндөй, ЭТда маанилүү оң динамикага ээ болду (КТга салыштырмалуу). Бул өз кезегинде инсанга багытталган моделинин алкагында окутуу студенттердин мотивациялык уюлунун өзгөрүүсүнө маанилүү таасир этүүсүн констатациялаганга мүмкүндүк берет. Студенттердин контролдук сурамжылоосунун «Өзүн-өзү актуалдаштыруу тестинин» модифицирленген варианты боюнча жыйынтыгы күбөлөндүргөндөй, ЭТ сыяктуу эле, КТда дагы ар бир диагностикалык шкаланын көрсөткүчтөрүнүн өсүшү жүрдү.

Таблица 4. – ЭИден кийин студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн деңгээлинин динамикасы % менен

Чыгармачыл таанып- билүү активдүүлүгүнүн	КТ (161 адам) ЭИке чейин / ЭТден	ЭТ (160 адам) ЭИке чейин / ЭТден
--	----------------------------------	----------------------------------

деңгээликырдаалдык	кийин		кийин	
Кырдаалдык	Катышкандардын саны	%	Катышкандардын саны	%
		30/24	19/15	33/9
Кырдаалдык-активдүүлүк	75/72	47/45	69/63	43/39
Аткаруучулук	39/45	25/28	48/60	30/37
Креативдик (чыгармачыл)	15/18	9/12	12/30	7/16

3-сүрөт. ЭИтен кийин студенттердин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгү деңгээлинин динамикасын изилдөөнүн натыйжалары (% менен).

Ошентип биз жүргүзгөн эксперименттин негизинде студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн деңгээлинин динамикасын изилдөөнүн натыйжасында кырдаалдык деңгээл 8,01%га түшүп, креативдик деңгээл 16 % пайызга көтөрүлүп, аныкталган педагогикалык шарттар жана түзүлгөн модель максатка ылайыктуу болду.

Жалпы корутунду жана практикалык сунуштар

Диссертациялык изилдөө ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү көйгөйүн комплекстүү чагылдыруу бизди төмөнкү корутундуга алып келди:

– 1. ЖОЖдун студенттеринин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү процессинин теориялык негиздерин анализдөө чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүк – бул келечектеги кесиптик ишмердүүлүккө жаңы натыйжаларды бере турган

дисциплиналар аралык байланышты иштеп чыгуу аркылуу мурда өздөштүрүлгөн билимдерди же ишмердүүлүктүн ыкмаларын актуалдаштырууга туруктуу оң мамилени жана таанып-билүүчүлүк мотивди, курчап турган айлана-чөйрөнү чыгармачыл өздөштүрүүгө карата студенттердин ишмердүүлүгүнүн мүнөздөмөсү болуп эсептелинет.

2. Окутуу процессинде ЖОЖдогу студенттердин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн дисциплиналар аралык байланыштарды колдонуунун төмөнкү педагогикалык шарттары аныкталды: студентти окуу ишмердүүлүгүнүн субъекти катары кароо жана окутуу процессин уюштурууда анын мотивациясын, субъектик тажрыйбасын жана рефлексияны максималдуу эске алуу; студенттердин чыгармачыл ойломдук, практикалык ишмердүүлүгүн активдештирүүнүн жана инсандык тажрыйбасын актуалдаштырууга көмөктөшүүчү окутуунун интерактивдүү методдорунун басымдуулугун камсыздоо; педагогикалык колдоону уюштуруу максатында англис тили жана информатика дисциплинасы аркылуу студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн интеграцияланган тандоо курсу иштелип чыкты; студенттердин өз алдынча чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта педагогикалык жактан стимулдоо аркылуу окутуунун мотивациялык, багытталуучулук, мазмундук, эрктик, баалоочулук компоненттерин ишке ашты.

– 3. ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн моделин биз бүтүн билим берүү катары карадык, ал бири-бири менен байланышкан жана өз-ара шартталган компоненттерден турат: баалуулук-максаттык компонент прогноздоочу натыйжа катары, процессти уюштурууну студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптанган критерийлери жана көрсөткүчтөрү шарттайт; процессуалдык-мазмундук студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптангандыгынын кырдаалдык деңгээлинен кырдаалдык-активдүүлүккө, аткаруучулук жана чыгармачыл деңгээлдерге этап-этабы менен жылууну камсыздайт; диагностикалык инструментарийди билдирүүчү диагностикалык, ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн калыптануу критерийлерин жана деңгээлдерин мүнөздөөчү; функционалдык, ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү процессин жөнгө салуучу элементи катары педагогикалык шарттардын комплексин көрсөтөт.

4. Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү боюнча эксперименталдык ишти уюштуруу жана анын жыйынтыктарын талдоо эксперименталдык иштин ар бир этабында реалдуу билим берүү процессинде алынган маалыматтарды, иштелип чыккан педагогикалык шарттарды жана студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн теориялык моделин колдонуу боюнча өткөрүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары эксперименталдык топтун студенттеринин деңгээли белгилүү даражада жогорулагандыгынын тенденциясын чагылдырат,

бул болсо иштелип чыккан моделдин натыйжалуулугун тастыктайт жана изилдөө ийгиликтүү өткөндүгү жөнүндө маалымат берет: эксперименттин негизинде студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн деңгээлинин динамикасын изилдөөнүн натыйжасында кырдаалдык деңгээл 8,01%га түшүп, креативдик деңгээл 16 % пайызга көтөрүлгөн.

Бул диссертациялык иш каралып жаткан көйгөйдүн баарын толугу менен чече албайт. Мындан кийинки изилдөөлөр студенттердин чыгармачыл таанып-билүү ишмердүүлүгүн дисциплиналар аралык байланыштар шартында ийгиликтүү уюштурууда төмөнкү практикалык сунуштарды беребиз:

1. Дисциплиналар боюнча сабактарда студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруунун мазмунун, метод жана формаларын аныктоочу бирдиктүү иш-аракет иштелип чыгууга тийиш.

2. Биз тараптан сунушталган атайын методикалык курсту болочок мугалимдер практикалык иштеринде колдонсо жакшы натыйжага жетишет.

3. Жождун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү боюнча семинар-тренингдерди уюштуруу зарыл.

Диссертациянын негизги мазмуну төмөнкү эмгектерде чагылдырылды:

1. **Шамбеталиев, К.Ы.** ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын инсанга багытталган мамиленин негизинде илимий-практикалык негиздөө [Текст] // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы / К.Ы. Шамбеталиев. – Бишкек, 2014. – №3. – 51-54-бб.

2. **Шамбеталиев, К.Ы.** Дисциплиналар аралык байланыш аркылуу студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүүсүнүн теориялык моделин долбоорлоо [Текст] // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы/ К.Ы. Шамбеталиев. – Бишкек, 2014. – №4. – 72-75-бб.

3. **Шамбеталиев, К.Ы.** Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн негизги бөлүктөрү [Текст] / К.Ы. Шамбеталиев // И.Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – Бишкек, 2015. – №5. – 47-52-бб.

4. **Шамбеталиев, К.Ы.** Инсанга багытталган мамиле ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүү процесстери [Текст] / К.Ы. Шамбеталиев// И.Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – Бишкек, 2015. – №6. – 69-73-бб.

5. **Шамбеталиев, К.Ы.** Инсанга багытталган мамиле ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн өнүгүү процесстеринин методологиялык негизи катары [Текст] // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2016.–№12. – 112-116-бб.

6. **Шамбеталиев, К.Ы.** Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүнүн маңызы жана негизги бөлүктөрү [Текст] / К.Ы. Шамбеталиев // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2016. –№12 –137-142-бб.

7. **Шамбеталиев, К.Ы.** Окутуу процессинде студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн баалоонун көрсөткүчтөрү [Текст] / К.Ы. Шамбеталиев//ALATOO ACADEMIC STUDIES Жарчысы. –Бишкек. – №1. – 302-311-бб. (авторлошпроф.А.Т.Калдыбаева).

8. **Шамбеталиев, К.Ы.** Студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн калыптандырууда чет тилдери боюнча сабактарды уюштуруу [Текст] / К.Ы. Шамбеталиев // ALATOO ACADEMIC STUDIES Жарчысы / Шамбеталиев К.Ы.–Бишкек. –№1.– 302-311-бб. (авторлошпроф.А.Т.Калдыбаева).

9. **Шамбеталиев, К.Ы.** Студенттердин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүү боюнча эксперименталдык иштин натыйжалары [Текст] / К.Ы. Шамбеталиев.–Бишкек. – 2016. – №5. – 112-117-бб.

10. **Шамбеталиев, К.Ы.** Жогорку окуу жайларындагы студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүнүн педагогикалык шарттары [Текст] // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы/ К.Ы. Шамбеталиев – Бишкек. – 2016. – №4. – 63-69-бб.

11. **Шамбеталиев, К.Ы.** Компоненты и критерии творческой активности студентов [Текст] // Современные проблемы науки и образования / К.Ы. Шамбеталиев. – Саратов, 2016. – №6.– С. 137-144(соавт. проф. А.Т. Калдыбаева).

12. **Шамбеталиев, К.Ы.** Особенности организации уроков по иностранным языкам при формировании творческой активности студентов [Текст] //Международный журнал экспериментального образования / К.Ы. Шамбеталиев. – Саратов, 2016. – №1. – С.125-131 (соавт. проф.А.Т.Калдыбаева).

13. **Шамбеталиев, К.Ы.** Иностранный язык как средство формирования творческой активности, самостоятельности студентов [Текст] / Сборник Казахского национального университета им. Аль Фараби / К.Ы. Шамбеталиев. – Алматы. – 2016.–С. 42-46.

Шамбеталиев Канатбек Ыбыкеевичтин 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган “ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүү активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары” аттуу диссертациялык ишинин

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: чыгармачылык таанып-билүү активдүүлүгү, дисциплиналар аралык байланыш, өнүктүрүү, педагогикалык шарттар, эксперимент, билим берүү процесси, компоненттер, методдор, теориялык модель.

Изилдөөнүн объекти: ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: окутуу процессинде ЖОЖдогу студенттердин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн максаты: ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн дисциплиналар аралык байланышта өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо жана апробациялоо.

Изилдөөнүн методдору: психологиялык-педагогикалык адабияттарга теориялык анализ жүргүзүү, педагогикалык байкоо, педагогикалык тажрыйбаны үйрөнүү, педагогикалык эксперимент, анкета аркылуу жооп алуу, моделдөө, математикалык методдор.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү төмөндөгүлөрдө турат: “Чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүк” түшүнүгүнүн мазмуну такталды; дисциплиналар аралык байланыштарды ишке ашыруу жолдору менен инсанга багытталган мамиленин негизинде ЖОЖдун студенттеринин чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары аныкталды жана эксперимент жүргүзүү аркылуу апробацияланды, студенттеринин чыгармачылык таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн өнүктүрүүнүн теориялык модели иштелип чыкты жана ЖОЖдун билим берүү процессине киргизилди.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү жогорку окуу жайларында билим берүү процессин жакшыртууга багытталган натыйжалары жогорку окуу жайынын реалдуу билим берүү процессине адаптацияланган, ЖОЖдун студенттеринин дисциплиналар аралык байланышта чыгармачыл таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүнүн тузумдук компоненттерин, көрсөткүчтөрүн жана диагностикалык комплексин иштеп чыгууда турат. Окуу мекемелеринин билим берүү процесстерин долбоорлоодо жана уюштурууда, педагогика кызматкерлеринин квалификациясынын жогорулатуу системасында колдонууга болот.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Шамбеталиева Канатбека по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования на тему “Педагогические условия развития творческой активности студентов вуза в междисциплинарных связях” на соискание ученой степени кандидата педагогических наук

Ключевые слова: творческая познавательная активность, междисциплинарные связи, развитие, педагогические условия, эксперимент, образовательный процесс, компоненты, методы, структурно-функциональная модель.

Объект исследования: процесс развития творческой познавательной активности студентов в междисциплинарных связях высших учебных заведений.

Предмет исследования: педагогические условия развития творческой активности студентов вуза в междисциплинарных связях в процессе обучения.

Цель исследования: выявить и апробировать педагогические условия развития творческой познавательной активности в междисциплинарных связях студентов вуза в процессе обучения.

Методы исследования: теоретический анализ психолого-педагогической литературы, педагогическое наблюдение, изучение педагогического опыта, педагогический эксперимент, анкетирование, моделирование, математические методы обработки данных.

Научная новизна и теоретическая значимость исследования заключаются в следующем: соискателем были определены и экспериментально апробированы педагогические условия развитие творческой познавательной активности студентов вуза на основе путей реализации междисциплинарных связей и личностно-ориентированного подхода

Практическая значимость выполненного исследования состоит в направленности его результатов на совершенствование образовательного процесса в высших учебных заведениях; в разработке структурных компонентов, показателей диагностического комплекса и уровней творческой познавательной активности студентов вуза, адаптированной к реальному образовательному процессу высшего учебного заведения. Выводы и материалы исследования могут быть использованы при проектировании и организации образовательного процесса в учебных заведениях различного уровня и направления, в системе повышения квалификации педагогических работников.

RESUME

Kanatbek Shambetaliev`s dissertational research in the speciality 13.00.01 – the general pedagogics and education history on a subject “Pedagogical conditions of development of creative activity of students of high school in interdisciplinary communication” on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences

Keywords: creative cognitive activity, interdisciplinary communication, development, pedagogical conditions of the experiment, the educational process, components, methods, structural-functional model.

Object of the research: the process of development of creative informative activity of students in higher education.

Subject of the research: the process of learning in higher education institutions, the development of creative informative activity of students of pedagogical conditions, structural-functional model.

Goal of the research: to reveal and give approbation pedagogical conditions of development of creative cognitive activity of high school students in the learning process.

Research methods: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature, pedagogical observation, study of pedagogical experience, pedagogical experiment, questioning, modeling, mathematical methods of data processing.

Scientific novelty and theoretical importance of research: It has been proved and experimental tested pedagogical conditions of development of creative informative activity of students of high school on the basis of the ways to implement the interdisciplinary connections and personal – oriented approach.

Practical importance of research: performed the study is to direct on improving the results of the educational process in higher educational institutions; in the development of structural components, diagnostic system indicators and levels of creative informative activity of students of high school, adapted to the real educational process of higher educational institutions. Conclusions and research materials may be used in the design and organization of educational process in educational institutions of different levels and areas; in-service training system of teachers.